

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์สุขภาพโลกของประเทศไทย

๑. คำจำกัดความ

๑.๑ สุขภาพโลก (Global Health) หมายถึง ปัญหาหรือปัจจัยกำหนดสุขภาพของประชาชนที่ข้ามพรมแดน และเกินความสามารถของรัฐใดรัฐหนึ่งที่จะดำเนินการได้สำเร็จ ต้องการกลไกระดับโลกหรือระดับภูมิภาคที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อจัดการปัญหาสุขภาพและปัจจัยกำหนดปัญหาเหล่านั้น

๑.๒ ระบบสุขภาพโลก (Global Health System) หมายถึง ระบบและกลไกในการตอบสนองต่อปัญหาสุขภาพที่ข้ามพรมแดน ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และความร่วมมือระหว่างประเทศในการจัดการ

๒. หลักการและเหตุผล

๒.๑ สถานการณ์และความเคลื่อนไหวด้านสุขภาพในระดับโลก

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเดินทาง ติดต่อกัน เชื่อมโยงข้ามพรมแดนมากขึ้น มีภัยคุกคามทางสุขภาพที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างหลากหลายตัวอย่าง เช่น

- ปัญหาโรคติดต่อ เช่น มาลาเรีย วัณโรค และเอชไอวี และการระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่ในปัจจุบัน เช่น อีโบล่า ไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่
- ปัญหาเชื้อจุลชีพดื้อยาปฏิชีวนะ ทำให้โรครักษาหายได้ยากขึ้น และสามารถแพร่กระจายได้กว้างไกลมากขึ้น
- ปัญหาจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหามลพิษในอากาศที่เกิดจากหมอกควัน ซึ่งกระจายข้ามพรมแดน และส่งผลกระทบต่อประชาชนข้ามประเทศ ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาการปนเปื้อนสารพิษในแหล่งน้ำ ปัญหาการรั่วไหลของน้ำมันในทะเล ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา และทำลายทรัพยากรและแหล่งอาหารทางทะเล เป็นต้น

- ปัญหาโรคไม่ติดต่อ เช่น เบาหวาน มะเร็ง ตับแข็ง อ้วนลงพุง ที่มีผู้ป่วยจำนวนเพิ่มขึ้น เนื่องจากพฤติกรรมที่เป็นอันตราย และสินค้าที่ทำลายสุขภาพ เช่น การบริโภคยาสูบ สุรา ยาเสพติด อาหารน้ำตาล/ไขมันสูง

๒.๒ ปัญหาสุขภาพ : ปัญหาข้ามพรมแดน

โลกาภิวัตน์ทำให้ประเด็นปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา เช่น การระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่ อุตุนิยมวิทยา และโรคจากสัตว์สู่มนุษย์ การดื้อยาปฏิชีวนะ การเคลื่อนย้ายอย่างเสรีของสินค้าที่เป็นภัยต่อสุขภาพข้ามพรมแดน ผ่านกลไกการค้าเสรีและความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค เป็นต้น ซึ่งภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์เหล่านี้ไม่สามารถดำเนินการโดยประเทศหนึ่ง ๆ ตามลำพังได้ จำเป็นต้องมีความร่วมมือของกลไกสุขภาพระดับท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาคและระดับโลก และเกี่ยวข้องกับองค์กร

ระหว่างประเทศจำนวนมาก ในการแก้ไข และจัดการปัญหาอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ และการจัดการภัยคุกคามเหล่านี้ในระดับประเทศจำเป็นต้องมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เช่น ภาครัฐทั้งภายในและนอกภาคสาธารณสุข ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

๒.๓ ปัจจัยเพิ่มภัยคุกคามสุขภาพ

ปัญหาเหล่านี้ในวันจะทวีความรุนแรงขึ้นจากหลายปัจจัย เช่น การติดต่อเชื่อมโยงระหว่างประเทศ เนื่องจากในการเดินทางไปมาหาสู่กันมากขึ้นจากการเปิดพรมแดนถึงกันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น ดังกรณีประชาคมอาเซียน การขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศโดยเฉพาะสินค้าที่ทำลายสุขภาพหรือไม่ปลอดภัยหรือทำลายสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change) เป็นต้น หากขาดมาตรการรองรับที่ดี นานาประเทศรวมทั้งประเทศไทยจะได้รับผลเชิงลบทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างมหาศาล

๒.๔ ตัวแสดงที่หลากหลายในงานสุขภาพโลก

นอกเหนือจากรัฐที่ทำหน้าที่จัดการด้านสุขภาพโลกแล้วยังมีองค์กรที่มีลักษณะและขอบเขตการทำงานข้ามชาติเกิดขึ้นใหม่จำนวนมาก และต่างเข้ามามีบทบาทสำคัญในแวดวงสุขภาพโลก เช่น ธนาคารโลก กองทุนโลก องค์กรการค้าโลก องค์กรชำนาญพิเศษต่าง ๆ ภายใต้สหประชาชาติ มูลนิธิการกุศลระหว่างประเทศ องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ บริษัทข้ามชาติ กลุ่มธุรกิจ เป็นต้น การดำเนินการขององค์กรเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อการทำงานด้านสาธารณสุขของรัฐ และระหว่างรัฐ โดยรัฐไม่สามารถดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงองค์กรเหล่านี้ ที่กลายมาเป็นตัวแสดงสำคัญของสุขภาพโลก

๒.๕ การดำเนินการของไทยด้านสุขภาพโลก

ที่ผ่านมาประเทศไทยได้พัฒนาระบบการจัดการความร่วมมือภายในประเทศ เพื่อขจัดปัญหาภัยต่อสุขภาพได้ดีขึ้นเป็นลำดับ เห็นได้จากตัวอย่างเช่น การพัฒนาระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และการป้องกันและควบคุมการระบาดของโรคเอดส์โดยเฉพาะการเข้าถึงยารักษาโรคในราคาถูกลง รวมทั้งได้ดำเนินความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาสาธารณสุขในประเทศเพื่อนบ้านเพื่อช่วยยับยั้งการระบาดของโรคเข้ามาในประเทศไทย ในขณะเดียวกัน ไทยยังร่วมในการกำหนดและผลักดันวาระสุขภาพที่สำคัญระดับโลกที่มุ่งรักษาผลประโยชน์และแก้ไขปัญหาสุขภาพของประเทศไทยและประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ด้วย เช่น ด้านเชื้อไวรัสไข้หวัดใหญ่เพื่อเป็นฐานการพัฒนาวัคซีน เป็นต้น นอกจากนี้ ไทยยังให้ความช่วยเหลือด้านสาธารณสุขในกรณีภัยพิบัติธรรมชาติ เช่น ในเหตุการณ์ไต้ฝุ่นในเมียนมาร์ และเหตุการณ์แผ่นดินไหวในเฮติ ที่เป็นการแสดงบทบาทสร้างสรรค์ด้านสาธารณสุขของไทยในเวทีระหว่างประเทศ

การดำเนินการข้างต้นของไทยล้วนมีเป้าหมายในการเตรียมระบบของไทยให้พร้อมรับมือกับภัยคุกคามสุขภาพด้านต่าง ๆ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงในอนาคต กล่าวคือสร้างความมั่นคงของระบบสาธารณสุขที่จะสร้างความปลอดภัยในชีวิตและสร้างสุขภาพที่ดีของประชาชนชาวไทย ที่จะสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งการดำเนินการอย่างเป็นระบบจะส่งผลเชิงบวกต่อประเทศไทยและในขณะเดียวกันยังช่วยในการส่งเสริมบทบาทไทยในเวทีระหว่างประเทศ

๒.๖ วาระโลก : สร้างสุขภาพที่ดีเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา

ปัจจุบันยังมีความตระหนักถึงภัยเชิงบวก ที่การพัฒนาระบบสาธารณสุขมีต่อการสร้างเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้า ทำให้ประเด็นสาธารณสุขถูกกำหนดในวาระการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ตั้งแต่เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ เมื่อปี ค.ศ. ๒๐๐๐ ที่ได้รวมเป้าหมายด้านสุขภาพไว้ เนื่องจากสุขภาพที่ดีของประชาชน

สามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติได้ และโดยที่เป้าหมายแห่งสหประชาชาติจะครบวาระในปี ๒๕๕๘ (ค.ศ. ๒๐๑๕) เป้าหมายที่ถูกร่างขึ้นมาใหม่ ได้แก่ เป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่จะพัฒนาไปสู่วาระเพื่อการพัฒนาภายหลังปี ค.ศ. ๒๐๑๕ (Post-2015 Development Agenda) ที่จะเป็นกรอบการพัฒนาที่สำคัญ ประเทศทั่วโลกจะใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาของประเทศต่อไป ก็ยังคงบรรจุประเด็นสาธารณสุขเป็น ๑ ใน ๑๗ เป้าหมาย ครอบคลุมการผลักดันการส่งเสริมหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า การขจัดโรคติดต่อ เอชไอ วีณโรค มาลาเรีย การลดอัตราผู้เสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อ และการส่งเสริมอนามัยแม่และเด็ก เป็นต้น

๒.๗ กระแสการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์สุขภาพโลก

ประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สวิตเซอร์แลนด์ อังกฤษ นอร์เวย์ ญี่ปุ่น ต่างมีแผนยุทธศาสตร์สุขภาพโลก เป็นกรอบการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสร้างความมั่นคงทางสุขภาพของประชากรในประเทศ ผ่านการให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือและสนับสนุนการพัฒนาสุขภาพในประเทศอื่น ภายใต้กลไกและมาตรการต่าง ๆ ทั้งระดับทวิภาคี พหุภาคี ในการส่งเสริมนโยบายการต่างประเทศ นโยบายสุขภาพ และภาพลักษณ์ของประเทศ

ภายใต้บริบทข้างต้น ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องดำเนินการเชิงรุกโดยจัดทำแผนยุทธศาสตร์สุขภาพโลก เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และจุดยืนประเด็นด้านสุขภาพโลกของไทย ตลอดจนปรับปรุงกลไกต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมสุขภาพของประชากร สร้างความมั่นคงทางสาธารณสุขให้กับประเทศ ที่จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย และสนับสนุนการพัฒนาของภูมิภาคและโลก และเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของไทยในระดับนานาชาติ ให้ไทยสามารถรับประโยชน์จากประชาคมอาเซียนได้อย่างเต็มที่ และมีภูมิคุ้มกันผลกระทบในทางลบที่อาจเกิดขึ้นจากโลกาภิวัตน์

๓. การจัดทำแผนยุทธศาสตร์สุขภาพโลกของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๓

กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงการต่างประเทศตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นสาธารณสุขระหว่างประเทศที่ทวีความสำคัญขึ้นเป็นลำดับทั้งในภายในและระหว่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขไทยได้ประกาศนโยบายสนับสนุนกลไกสุขภาพโลกเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยกำหนดการจัดทำแผนยุทธศาสตร์สุขภาพโลกของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๓ ให้แล้วเสร็จภายในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

แผนยุทธศาสตร์ฯ มีเป้าประสงค์เพื่อประชาชนไทยมีสุขภาพที่ดี และประเทศไทยมีความมั่นคงและปลอดภัยด้านสาธารณสุขที่จะขับเคลื่อนและส่งเสริมให้เศรษฐกิจและสังคมไทยพัฒนาได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งสามารถมีบทบาทและความร่วมมือระดับสากลเพื่อแสดงความรับผิดชอบอย่างสร้างสรรค์ด้านสุขภาพโลกในเวทีระหว่างประเทศ โดยแผนยุทธศาสตร์ฯ จะเน้นการดำเนินงานใน ๕ ด้านหลัก ดังนี้

๓.๑ การส่งเสริมความมั่นคงด้านสุขภาพ

๓.๒ การเสริมสร้างระบบสุขภาพให้เข้มแข็ง ยุติธรรม และความเสมอภาค

๓.๓ ส่งเสริมบทบาทนำ และความรับผิดชอบต่อไทยในประชาคมโลก

๓.๔ เสริมสร้างความสอดคล้องระหว่างนโยบายสุขภาพโลก

๓.๕ เสริมสร้างขีดความสามารถด้านสุขภาพโลก และกลไกการประสานงานการดำเนินการ

ทั้งนี้ การจัดเตรียมร่างแผนยุทธศาสตร์ฯ เน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างในทุกระบวนการ โดยได้มีการยกย่องชื่นชมในการประชุมปฏิบัติการร่วม ระหว่างกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงการต่างประเทศ และได้ขอรับข้อคิดเห็นจากหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ที่รับผิดชอบประเด็นภายใต้แผนยุทธศาสตร์ รวมทั้งได้มีการหารือกับผู้แทนภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการด้วย

๔. ประโยชน์ที่ประชาชนไทยและประเทศไทยจะได้รับจากแผนยุทธศาสตร์

๔.๑ ประชาชนมีสุขภาพที่ดี ประเทศมีความมั่นคงด้านสุขภาพ การมียุทธศาสตร์สุขภาพโลกจะวางระบบการแก้ไขและจัดการปัญหาด้านสุขภาพในหลากหลายมิติ เช่น การป้องกันและรับมือโรคติดต่อ ความปลอดภัยด้านอาหาร น้ำ งานสาธารณสุขสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงด้านเวชภัณฑ์ ยาและวัคซีน และความพร้อมทางการแพทย์ต่อปัญหาภัยพิบัติต่าง ๆ ที่จะสร้างเสริมให้ประเทศไทยมีความมั่นคงด้านสาธารณสุข และประชาชนไทยดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นใจ เป็นสุข และมีสุขภาพดี เนื่องจากภัยคุกคามสุขภาพต่าง ๆ ได้รับการบริหารจัดการให้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนไทยในระดับต่ำ

๔.๒ ระบบสาธารณสุขไทยเข้มแข็ง เป็นธรรม และเสมอภาค ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่เป็นพื้นฐานระบบสาธารณสุขของไทยได้รับการพัฒนาต่อยอดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นสำหรับประชาชนไทย รวมทั้งมีการพัฒนาระบบให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ที่มีชาวต่างชาติโยกย้ายถิ่นฐานมาพำนัก ทำงานในประเทศไทยและบริเวณชายแดนไทยเพิ่มขึ้น โดยอาศัยการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม เพื่อให้บริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพได้อย่างทั่วถึงสำหรับประชากรไทยและชาวต่างชาติอื่น ๆ เพื่อป้องกันการระบาดของโรครมาสู่ประชาชนไทย

๔.๓ การเจรจาการค้าระหว่างประเทศและความร่วมมือกับนานาชาติ มีบูรณาการ สามารถปกป้องและส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในประเทศได้ แผนยุทธศาสตร์ฯ มุ่งพัฒนาและปรับปรุงกลไกประสานการประสานระหว่างภาครัฐกับภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถดำเนินนโยบายที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนได้อย่างมีบูรณาการ ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางวิชาการ กำหนดแนวทางการเจรจาทางการค้าและการทูต การสร้างเครือข่ายและแสวงหาประเทศผู้สนับสนุน เพื่อพิทักษ์ประโยชน์ของประเทศและป้องกันภัยคุกคาม และสมดุระหว่างผลประโยชน์ทางการค้า การลงทุน ให้ลดโทษ สร้างประโยชน์ต่อสุขภาพประชาชน

๔.๔ ไทยสามารถแสดงบทบาท ร่วมกำหนดนโยบายสาธารณสุข และแสดงความรับผิดชอบในเวทีโลกได้อย่างสร้างสรรค์ต่อเนื่อง แผนยุทธศาสตร์ฯ มุ่งพัฒนาขีดความสามารถการดำเนินการด้านสาธารณสุขของไทย ในขณะเดียวกันมุ่งประเมินและระบุสาขาที่ไทยมีประสบการณ์ ประสบความสำเร็จ และพร้อมแลกเปลี่ยน ให้ความร่วมมือระหว่างประเทศ ทั้งในระดับทวิภาคี ไตรภาคี และพหุภาคี กับประเทศและองค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวถือเป็นเครื่องมือสานความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ตั้งแต่ประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศในภูมิภาค ตลอดจนประเทศทั่วโลก ผ่านการอบรม การจัดให้มีการศึกษาดูงาน และช่วยพัฒนาระบบในประเทศต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและการยอมรับ รวมทั้งบทบาทความเป็นผู้นำของประเทศไทยในเวทีโลก ซึ่งการระบุสาขาที่ไทยมีความโดดเด่นในแผนยุทธศาสตร์สุขภาพโลกอาจสามารถพัฒนาไปสู่โอกาสทางเศรษฐกิจ ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนไทยและประเทศไทยได้ต่อไปด้วย

๔.๕ การประสานงานระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีประสิทธิภาพ และมีทิศทางการทำงานร่วมกันที่ชัดเจน และก่อให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงาน เพื่อรักษาและส่งเสริมผลประโยชน์ของประเทศและประชาชนไทย

๕. ประเด็นพิจารณาของสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

ขอให้สมาชิกสมัชชาสุขภาพแห่งชาติพิจารณาเอกสารสมัชชาสุขภาพ ๗ / ร่างมติ ๕ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์สุขภาพโลกของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

๑. Kickbush I (2006). The need for a European strategy on global health. Scand J Public Health 34: 561-5.
๒. Beaglehole, R. and R. Bonita (2010). “What is global health?” Global Health Action 3(0).
๓. สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ และคณะ (๒๕๕๔). การสาธารณสุขไทย ๒๕๕๑ - ๒๕๕๓ (บทที่ ๑๕). สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข. หน้า ๔๘๕-๔๙๔.